

LJUBLJANSKI ZVON

SLOVENSKA REVIIJA

LETNIK LVII

Uredil
JUŠ KOZAK

Per. 7. 6. 57

(12x)

LJUBLJANA – MCMXXXVII

Last in založba „Tiskovne zadruge“, r. z. z o. z. v Ljubljani

Per. 7 62/157

PISMA IVANA PRIJATELJA S ŠTUDIJSKEGA POTOVANJA 1903 - 1904

PRIOBČUJE R. NAHTIGAL

Ko je Ivan Prijatelj, ki se je uvrstil med naše prve može, pričel jeseni l. 1898 na dunajski univerzi študirati slavistiko, je bil priobčevalec pisem knjižničar v Jagičevem seminarju za slovansko filologijo. Intenziven študij je Prijatelj tesno zvezal s seminarjem in privedel do tega, da sva se dodobra spoznala in sprijateljila. Prijatelj je postal tudi moj naslednik v knjižničarskem poslu, ko sem v začetku l. 1901 odšel na dvoletno študijsko potovanje v Rusijo. Poleg tega pa je prevzel še moje pobratimstvo z Ohridčanom Albancem Đerđem Pekmezijem, članom slovanskega seminarja, s katerim sem se jaz že l. 1895 seznanil in kateremu sem pomagal pri študijah, kar je nadaljeval Prijatelj. Oba sta tudi skupno napravila rigoroze in bila 28. novembra 1902 promovirana za doktorja filozofije. A prijateljstvo naše trojice je bilo tako iskreno, da smo si po mojem povratku iz Rusije jeseni l. 1902 najeli celó skupno stanovanje. Koncem marca l. 1903 je Prijatelj odšel na študijsko potovanje, ki je v splošnem trajalo dve leti, ko je 28. januarja 1905 vstopil kot volonter v tedanjo dunajsko dvorno knjižnico, in na katerem se je dalj časa mudil predvsem v Rusiji, na Poljskem in v Franciji. Pisma, ki jih je pisal s teh potovanj, so za Prijatelja značilna, zanimiva in tudi stilistično lepa, tako da so vredna objave, pa se na željo uredništva priobčujejo v spomin prerano umrlega velikega pokojnika že sedaj, dasi se je to nekoliko upiralo čutu skromnosti. Za to, pustiti pisma neokrnjena, je govorilo zlasti tudi, da se vidi vsa iskrenost Prijateljevih izjav. Pojasnila v oklepajih z zvezdico so od priobčevalca. V Prijateljevem tekstu so popravljene le očitvidne pisne pomote. Dopisi (7 pisem, 19 razglednic s tekstom in 1 dopisnica, vsega 27 kosov) so oddani državni knjižnici v Ljubljani za univerzitetno biblioteko.

ra

Prvi dopis s prvimi bežnimi vtisi je bila razglednica s sliko hiše Petra Velikega iz Petrograda, oddana po dopotovanju 14. marca starega, 27. novega stila:

(1) »Najpoglavitnejši del mesta sem prebrodil. Moji utiski so utiski človeka izmučenega in utrujenega, ki mu je vse vurst. Za ogromna razmerja tega mesta jaz sploh še nimam oči, prezaspame so in premalenkostne pa — prefine. Vsako odrtino in umazanost vidijo, velikost pa jim še ne imponira nič. Po tvojem nasvetu bom ostal doma, da se izlečim in potem poskusim vdrgič v mesto. Denar nima tu nobene veljave. Več ko 10 r. (* rubljev) je danes šlo. Kupil sem si čaja, saharja (* sladkorja), kruha etc. Galoše stanejo 2 r., mesingasta črka za vanje

pa 10 k. (* kopejk). Podkovan sem torej. V naglici Te pozdravlja Tvoj Prijatelj. Stanujem na Васил. Островъ 1 лин., д. 8, кв. 4 (*na Vasiljevskom otrově, t. j. otoku, 1-ja linija, dom 8, kvartira 4). Najbolj so mi všeč izvoščki! S svojimi ozadji prekašajo našega Pekmeza stoterno!»

Obširno, štiri strani obsegajoče pismo pa je napisal nekaj dni pozneje 1. aprila (19. marca), v katerem ljubi vpletati ruske besede in druge napomine na ruski jezik:

(2) Draga moja brata!

Dajte, da Vama najprej povem, da do danes še nisem pokusil ruske vodke (* žganja). Živim torej še čisto neporusko, hodim k Leinerju (* znan restavrant na največji ulici Nevskem prospektu) zajutrkovat, kjer pijem slabo pivo, k bufetu pa se ne upam na zakusko (*ruski način pitja čašice vodke s prigrizkom), ker ne vem kaj zahtevati. Tam streže namreč dvoje lepih ruskih devic (sic!) (* rus. děvica pomeni »dekle«) in pred žensko ne daj mi Bog blamaže!

V Peterburg (* staro rusko ime) sem prišel v najslabšem razpoloženju. Do Varšave sem se vozil sam kraljevski in se hudičevski dolgočasil. V Varšavi udobivši plackarto (* spalno mesto v železniškem vozu) in zašedši (* po ruskem jeziku) v kupé, dobim za sopotnika peterburškega čifuta, ki je do Vilne dajal od sebe čudne glasove kar tako za svojo privatno zabavo, od Vilne dalje pa se je obračal z nekoliko modificiranimi na mojo adresu. Dajal mi je očetovske svéte, kje si naj kupim galoše, da naj na vsak način čitam Gorkega »Na dnu« — to knjigo je imel pri sebi, kakor sem pozneje videl, z opazko na prvi strani, da mu jo podarja Estera Rafailovna (* drugo ime je po očetu, t. zv. ótčestvo) v »svrhu spoznanja nove literature« — da je Gorki kaj družega napisal pa ni vedel. Sploh stoji Rusija v znamenju Gorkega. Vse govori o njem, povsod vidiš njegove knjige, njegove brezštevilne slike, ki jih jaz gledam samo še zato, ker sem radoveden, od katere nove strani se je še premogel dati fotografirati.

No, kakor rečeno, v Peterburg nisem prišel pri najboljši volji. In to je odločilo prvi vtisk, ki je bil jako neugoden. Zdelo se mi je, da stojim na osušenem močvirju — to predstavo ima na vesti Rajkov Baedecker¹. — katerega nekazno umazanost so hoteli mogočni samoderžci pokriti s tem, da so zidali in pod kaznijo zapovedovali zidati poslopja ne tako visoka kakor obsežna, zakrivajoča, v ta namen, se mi je zdelo, da so zvelikli skupaj velikanske plošče, največje monolite in stebre. Ali vse to se mi je zdelo samo firnaž potentatov, kričeča maska, ki ne more skriti pametnemu očesu notranje nedódelanosti, površnosti in praznote. Zdi se mi, da dela tak vtisk cela oficialna, reprezentativna Rusija. Zato je moje zapadno oko, ki je vedno v ozki zvezi z razsodkom, žalil prvi pogled na to samoderžavno (*rusko) in razkošno nakičeno stolico. Vse je dražilo moje živce: i blato na cestah, ki je napominjalo na fizično in metafizično podvrhno močvirje i jarko pobarvana javna poslopja, ki so bahato kričala s svojo velikostjo in živo barvo. A oni špičasti zlati stolpi so me naravnost ščemeli in bodli v oči. Odpočiti

¹ Prijatelju sem bil odstopil neke stvari, ki sem jih imel v Rusiji.

bi se bil mogel moj pogled samo na širokih, mehkih, prirodno silnih prsih Neve, ko bi jih ne bil pokrival sivo umazan leden oklep. — Tako mi ni kazalo družega ko pustiti mesto v miru in iskati stanovanje. Obšel sem par linij (* vzporednih ulic) Vasilj. Ostrova in našel nasproti kadetne šole na 1. lin. stanovanje na dvorišču nad zadnjim vhomom. Za sobo plačam 17 r., za obed pa 10 r. Soba je obširna ko Sibirija, tapecirana z belimi tapetami (papirnatimi) in zastavljena s starim pohištvom, čigar barokna zakajenost mi je jako ljuba. Ko sedim v naslonjaču, mi je tako kakor da bi se zibal v naročju stare matere. Gospodinja je izobrazena, suha in nosi cvikar. Z možem pravi da ne živi že štiri leta, a mož vseeno stanuje pri nas, izgleda kakor drvar, molči, kadar mi modro debatiramo, kakor neveden drvar in robanti kadar je pijan ko drvar. Ker pa je pijan tri četrtine »sutkov« (* rus. sūtki, sūtok »štiriindvajset ur dneva«) vedno rentaći in za kratek čas tudi pretepa svojo deco. Ta obstoji iz najstarejše hčere, ki je učiteljica in se nosi vedno črno in pred menoj beži, kakor da bi se nečesa sramovala. Ne vem ali je lepa ali ni, ker je doslej še nisem videl v obraz. Druga hčerka hodi v gimnazijo in k mojim vratom pokukavat, kadar postrežnica odpira mojo sobo. Postrežnica je latiška (* rus. Latyška »Letonka«), izgleda pa kakor ciganka, govori vedno »kárašo« (* rus. izg. hərašó, »dobro«) in mesto »barin« (* rus. bárin »milostljivi gospod« v nagovoru in s stališča služinčadi) pravi »baran« (* barán »oven«), kar me seveda jako ženira. V sobici poleg mene stanuje student Feliks Ferdinandovič (Vasiljevskij), matematik in ostavljeni pri univerzi (* rus. ostavljen pri universitetě, t. j. pripuščen k akademični karieri). To je drobna polska (* po poljski pisavi) glavica, brez polskih nacionalnih idealov, a za »delo« (* zadeve) ruskega dijaštva oster in hud kakor osa. Ves ljubi dan in velik del noči ne govorimo o drugem ko o ruskem študentovskem vprašanju. Sinoči so imeli dijaki na univerzi shodko (* zborovanje), na kateri so zahtevali, da se zopet otvorijo višji ženski kursi, ki so jih pred nekaj časa radi upornega buntovanja teh nežnih zastopnic nauke zaprli. Feliksa Ferdinandoviča je bila pridržala Marja Konstantinovna doma (zdi se mi, da stojita v bližnjih razmerah) in nato smo imeli mi trije: on, gospodinja in jaz do pol dveh v noči viharno shodko; a sklenili nismo vkljub temu, da sta onadva še dolgo v noč v studentovi sobi dalje debatirala, — nič. Tudi dijaki na univerzi niso družega sklenili, kakor da skličejo splošni dijaški shod v korist kursistk. Najenergičnejši sklep pa je zato storila oblast, ki je danes v jutro univerzo na nedoločen čas — zaklenila. In jaz sem ravno hotel (Šahmatova) Alekseja Aleksandroviča² prositi za priporočilo na rektorja, da bi si smel od znotraj ogledati ta vroča tla blažene in drugodi hladnokrvne deve, nauke.

Aleksej Aleksandrovič je — kakor mi je danes zame čisto nepotrebno ponovno zatrjeval poštenu starec Aleksander Nikolajevič

² Eden največjih ruskih jezikoslovcev, tedaj že redni član petrograjske akademije znanosti in direktor prvega oddelka njene biblioteke ter duša oddelka akademije za ruski jezik in književnost, 1864 — 1920.

(Pypin)³ — velik učenjak. Jaz, ki sem bil v njegovi nauki samo šolski učenec, kakor vidva dobro vesta in znata⁴, sem bil o velikem znanstvenem talentu tega moža takoj prepričan, ko sem ga videl. Njegov pogled ovaja (* prečrtano »izdaja«) meni večjega učenjaka kakor njegovi spisi, katerih ne poznam. Aleksej Aleksandrovič je človek, ki ima — kakor se reče — povsod oči, ne radovedne, ampak nekako mirno skrbne, globoke. In zato sem jaz uverjen, da on vse ve, kar enkrat pogleda. Glavna skrb mu je zdaj predvariteljnoje sověščanije (* predhodno posvetovanje za nameravano izdajo enciklopedije slovanske filologije) in — Jagić. Njega se oprijemlje kot edine bilke (* Jagić je bil izbran za urednika). Strašno mu je bilo, ko sem mu jaz prinesel od Jagića naročilo, da ni sigurno, da bi Ign. Vik. (* Ignatij Vikentjevič, Jagićevo rusko »imja i očetstvo«) prišel. Precej mu je pisal. Želel je, naj bi mu tudi jaz pisal.

Danes ob prvih vizitah sem bil, kakor sem že gori omenil, pri Aleks. Nik. Mož je star (* tedaj sedemdeset let), a ne dela povsem starčevskega vtiska, ker še vedno sledi najrazličnejšim dogodkom v Rusiji in za mejo. Dober človek je: povabil me je za jutri na zavtrak (* ruski predjužnik, déjeuner ali lunch, Gabelfrühstück) in mi obljubil podariti drugi natisk (* prečrtano »iztis«) svoje vel. »historije« (* Istorija ruskoj literatury v štirih delih, 2. izdaja 1902-3), sep. odtisk svojega članka v Encikl. slovarju in še nekaj, če se ne motim. Sebe nima za učenjaka, ampak za ljubitelja. Starost se opaža samo v ljubezni do njegovih lastnih del. Rekel je, da je zasledil eks. (* eksemplar) svoje zgodovine slov. literatur v katalogu antikvarja Kümmelja v Rigi in mi nasvetoval, naj ga kupim, če ga še nimam. Sedaj se pripravlja tretji natisk, pravi, da pojde koncem tega leta pod stroj (* ni izšel). Vidi, da je treba knjigo predelati, a on misli, da je treba njegov tekst samo sprovesti do današnje dobe, a njegove osnove se ne dotikati. Iskal je ljudi, ki bi pristali na to in našel jih je. Seveda so pa tudi po tem: Lipovski, Ljaščenko, Korabljev, zraven je naprosil tudi Lavrova in Kallenbacha⁵. Jaz sem samo radoveden, kako bo novi sotrudnik (Lipovski?) obdelal na stari podlagi slovensko lit. Ta podlaga namreč malone zanikava opravičenost samostojne slovenske — ne s hrvatsko združene — literature. A pardon! Strašno me je ujedla v podkolenski jami bolha. Oh bratje moji, predno jo grem loviti, naj Vama povem, da strašno trpim vsled teh prokletih ruskih bolh, ki so velike kot kobile in strupene ko sršeni. — — — Vot (* evo), potolažen se vračam k pismu. Lov se je posrečil. Odkar sem v Peterburgu, še nisem občutil slajšega zadoščenja in večjega notranjega in zunanjega užitka, kakor če sem ujel in obglavil kako teh krvoločnih pijavek. Veselita se torej z

³ Pisec zgodovine slovanskih književnosti, 1833 — 1904. O njem je pisal I. Prijatelj v Ljubljanskem Zvonu 1906, str. 31 i. sl.

⁴ Prijatelj se je bil znanstveno takoj opredelil kot literarni historik; filolog in jezikoslovec je bil le in usum izpitov.

⁵ Gl. o njih razen Lavrova Ljubljanski Zvon 1906, str. 220; P. A. Lavrova, 1856 — 1929, znanemu slavistu in dobremu poznavalcu bolgarščine, je bil najbrž odmenjen bolgarski del.

menoj in prosita vsak svojega zaščitnika zoper ta mrčes, da me reši te golazni.

Brata z velikim pomirjenjem Vama pišem dalje. Ker ni dostojno po tako neprilicnem lovu govoriti o velikih možeh, ne bom govoril o nobenem drugem več, kakor samo še o njem, ki sem se seznanil ž njim pri zavtraku v hiši Šahmatova, o njem, o Goetzu, znamenitem Prusu, ki ima tebe, Rajko, v želodcu, ker si enkrat kontroliral kanale njegovih možganov v Archivu⁶, o njem, ki je celo uro sam govoril, delal poklone gospé (* bil je starokatoliški župnik v Pasavu), sicer se pa samo hvalil s svojimi poseti pri vel. knezu, predsedniku akademije⁷, pri različnih Gesandtschaftsatašejih in vrag vedi kakšnih visokih živinah. Tebi, Rajko, ni odgovoril zato, ker — oprósti, jaz sem pozabil, zakaj — morebiti prosto zato, ker je tudi on pozabil. Kdor mnogo govori, pozabi na marsikaj odgovoriti. A zdaj je napisal Lavrov novo kritiko o njegovi knjigi⁸, in njemu bo odgovoril v »Viz. Vrem.«

Sicer tudi jaz govorim na dolgo in široko in kadar kdo klepeče pravijo, da pojde dež. Pri meni je samo ta razlika, da jaz zato kramljam bolj gostobesedno, ker zunaj pada sneg kakor da bi cunjje trgal, seveda — še bolj pa zato, ker mi je, kakor da bi se razgovarjal s svojima najboljšima prijateljema, ki ne bosta vejala mojih plev. — Do danes je bilo vreme dosti povoljno. Solnce. Drugi dan po mojem prihodu smo imeli opoldne celó +9°. Led pod Dvorcóvim mostom (* pri dvorcu) je počil, na pomoč mu je prišlo kakih dvesto delavcev in danes je Neva od Dvorcovega do Nikolajevskega mosta slečena in razgaljena. V včerajšnjem popoldanskem solncu sem stal na Dvorcóvem in prvič občutil zmagovito lepoto Peterburga: Admiraltejtvo, Isaakijevskij sobor, naberežne (* mornarsko ministrstvo, katedrala, nabrežja), akademija, univerza (ki se mi je prej podobna zdela fabriki za usnje), potem pa Neva, na peterburški strani (* severni del na desni strani) pod mogočno »krjepostjo« (* trdnjavo) še vklenjena, tu doli pa veselo žuboreča, vriskajoča v solnci — da, bratca, lep je Peterburg, samo človek, ki ga ogleduje, ne sme biti čmerika.

Godi se mi čisto dobro. Ruska jed mi sicer do cela še ne gre v slast, a čaja sem se navadil, da ga pijem ko Turek kavo. Zahajam k literarnim predavanjem. V petek je predaval Volynskij⁹: »Kaj je idealizem?«, v soboto Obolenskij¹⁰: »Ideje in ideali Maksima Gorkega.« V nedeljo sem bil v Isaakijevskem soboru, v ponedeljek v nekem predmestnem lesenem teatru (Gorkega igra »Meščane«) na V. Ostrovu, kjer mi je vsa naprava vrlo ugajala. Kupil sem si za 22 r. ruskih klasikov, tičim po večini doma in nič ne delam. Vsled tega sem jako

⁶ Ocena o L. K. Goetz, Geschichte der Slavenapostel, Gotha, 1897 v Archiv für slavische Philologie 1898, XX 124 — 140.

⁷ Konstantin Konstantinovič Romanov, kot pesnik znan pod značko K. R., 1858 — 1915.

⁸ Vizantijskij Vremennik 1900, VII 110 — 134.

⁹ A. Volynskij, kritik, sotrudnik Ljubljanskega Zvona, gl. o njem Ljubljanski Zvon 1928, str. 514 i. sl.

¹⁰ L. Obolenskij, urednik-beletrist.

vesel, da sem vsaj zdaj nekaj naredil, namreč Vama pismo napisal. Zato pa pričakujem, da pojdetata tudi vidva vase in mi napišeta o vsem, kar mene in Vaju zanima. Sedaj Vaju pa pozdravim čez hribe in doline in sem Vajin bratec

St. Peterburg ^{1. aprila} 1903
^{19. marca}

Prijatelj.

PS. Pozdravita najprisrčneje prijatelje spremivše me na kolodvor (* že umrla V. Levec in L. Furlani, dr. F. Vidic i. dr.).

V ponedeljek 24. marca pride Korš¹¹, potem narediva plan za celo leto. Naročen sem na »Nov. Vremja«¹² in »Nivo«¹³, na poslednjo radi priloženega celega Čehova.

Na Granici (* tedanja rusko-avstrijska mejna postaja) so mi konfiscirali Aleksandrova (* vozil je s seboj več izvodov svoje izdaje), Ketteja in moje posebne odtiske iz Zbornika¹⁴. Iz cenzure jih še ni. Uboga Aleksandrov in Kette, pač nista vedela v svoji ljubezni do Rusije, da se bo enkrat še ruska cenzura pečala ž njima.

Še obširnejše, šest strani dolgo pismo je Prijatelj poslal čez dva meseca:

(3)

Peterburg, dne ^{23. maja} 1903
^{5. junija}

Dragi Rajko!

Tvojega pisma nisem prebral, ampak sem ga kar pogoltnil. Ti veš, kaj mene zanima in vrhutega je v Tvojem pismu mnogo one sile, ki človeka, živečega v Tvoji bližini, spodbuja na delo in čiščenje pojmov o stvareh in sebi. Ne misli pa, da sem jaz tako dolgo molčal, ker mi vidva nista s pismom odgovorila. Slab prijatelj, ki bi delal uslugo za uslugo in ne zaradi prijatelja. Jaz nisem pisal iz vse drugih vzrokov. To da nisem od Vaju dobil obširnejšega odgovora, je bilo samo izgovor, ki ga v naših krajih pes nosi na repu. Pravi vzrok pa je bila moja strašna pasivnost duha, kateri je še danes precej jalov. — Ne vem, ali si tudi Ti to občutil, mene je mučila dosedaj v Rusiji grozna neplodnost duha. Človek je na tujem, nikjer znanca, nikjer tovariša. Že iz tega vzroka pada bodrost duha. Zraven pa še toliko novih vtiskov, nov, skoro docela neznan svet, v katerega se kradeš kakor tat. Umevno torej, da tudi molčiš ko tat. Samo stojiš in gledaš; vse vzprejemaš vase, kar ti pade v oči, vse spravljaš, nič ne izbiraš. V gneči vtiskov si, in ti te vrtijo okrog in sučejo. Kolikokrat si želiš, dvigniti se malo, ozreti se okrog, ukrotiti gnetoče se vtiske, vkleniti jih v pojme in razdeliti, oceniti jih po njih vrednosti in začeti misliti o svoji okolici in svojem

¹¹ F. E. Korš, genialen, vsestranski ruski filolog in prevajalec Prešerna na ruski jezik, 1842 — 1915, gl. o njem Slovenski biografski leksikon I 520 in njegova pisma Prijatelju iz l. 1900 — 1 pred študijskim potovanjem, Ljubljanski Zvon 1928, str. 419 in 510.

¹² Nóvoje Vrérnja, največji tedanji petrograjski dnevnik.

¹³ Ilustriran družinski tednik z dragocenimi mesečnimi prilogami izdaj ruskih klasikov.

¹⁴ Prim. seznam Prijateljevih spisov v jubilejni izdaji »Duševni profil slovenskih prepovediteljev«, v Ljubljani 1935, str. 163 — 4.

stališču v nji. A po prokletem zakonu vstrajnosti je težko prestopiti mrtvo črto med pasivnostjo in aktivnostjo. Pisal Vama torej pravzaprav zato nisem, ker Vama nisem imel kaj. Govoriti o stvareh po begotnih, hipnih vtiskih se mi zdi nevredno Vaju in sebe, o kakem trdnejšem, lastnem pogledu na svet okrog mene, pa govora ni bilo.

Faktum je, da mi manjka človeka, kakor si Ti, Rajko. Seznanil sem se sicer tu s celo vrsto profesorjev in akademikov. Ali s temi možmi imamo (*pomotoma za »imam«) tako malo skupnih interesov, da nisem skoro nobenega obiskaval. Sedaj so seveda vsi odšli (*po ruski navadi proti poletju na deželo in v letovišča). Za enega mi je žal — za Fortunatova¹⁵. Sedela sva parkrat skupaj pri Šahmatovu pri obedu. Mož je povečini molčal. A enkrat sva se sešla nenadoma sama v sobici in zavezala tako prijeten, nepretenziven pogovor, da sem prvič počutil, odkar sem v Rusiji, poleg sebe — človeka. Jako ljubezniv človek in vseskozi učenjak je Boduën¹⁶. Žal, da mu nisem mogel sporočiti Tvojega pozdrava (kakor tudi drugim ne). Včeraj je odšel na zapad. Pride tudi na Dunaj, v Ljubljano, Zagreb, Italijo...

Korša sem našel, kakor sem si ga predstavljal. Pričakoval sem, da on nima one čisto ruske nerodnosti in nagnjenja k zadregi v občevaranju, ki človeka samega, če je še tako siguren v nastopu, konfuži, spravljajoč mu kri v obraz in nemir v oči. On je preprost, siguren, učen in spreten. Hotel sem zapisati »gerader Mensch«, pa nekako ne morem. Midva sva govorila samo o Prešernu tako živo in brez pregraj, kakor bi se iz mlada poznala. Dopal mi je tudi neki večer pri Šahmatovu, ki naju je bil povabil, da je nama in svoji ljubi ženki čital pisma L. N. Tolstega svoji sestričini gr. Tolsti (od 1850—1903), katere je poslednja darovala Akademiji, da jih izda, čemur je tudi stari jasnopoljanski prorok pritrnil. V teh pismih se namreč jarko kaže vsa nespretnost Tolstega misli in njegova velika gizdavost. In te dve lastnosti je znal Fjodor Jevgenjič (*Korš) tako delikatno in ostro komentirati, da sem mislil, da imam pred seboj nebeškohudobno se smejočega, določno mislečega učenca Voltairja, kakoršni so bili včasih posejani semtertje med kaotičnim ruskim prosvetljenstvom. — O možeh, s katerimi sem se na shodu¹⁷ seznanil in s katerimi sem po shodu trkal pri Medvedu (*petrograjski restavrant), kjer je celo neko profesorsko dušo (menda iz Varšave) moje ime zmotilo, da je napil meni s tem pristavkom, da bi se prihodnji shod slavistov vršil v avspiciji mojega imena (filologična duhovitost!) — o teh možeh molčim iz enostavnega vzroka, ker ne vem kaj povedati o njih. Tudi o shodu ni, da bi govoril bogvekaj. Vršil se je tiho, čeprav se je v akademiji govorilo križem-kražem, čisto po ruski navadi — da bi ne bil Jagić brzdal jezikov in privijal ljudem nekaj evropejske določnosti in jasnosti ter striktnosti, bi se bil

¹⁵ Filip Fjodorovič, najslavnejši ruski lingvist, ki je ustvaril rusko lingvistično šolo, 1848 — 1914.

¹⁶ I. Baudouin de Courtenay, znamenit poljsko-ruski jezikoslovec, raziskovalec slovenskih narečij, 1845 — 1929.

¹⁷ Kongres ruskih filologov v aprilu 1903 radi izdaje enciklopedije slovenske filologije, katerega se je udeležil tudi Jagić z Dunaja.

cel shod razblinil, kot sprideno testo. O načrtu enciklopedije si ne upam govoriti, ker se čutim premalo poklicanega. Za svojo stroko ne upam od enciklopedije ničesar¹⁸. Saj sami niso na jasnem. Celo načrt so odložili na bodočnost. Staro literaturo bodo obdelali, saj imajo dovolj naslovov in datumov, o načinu, kako se naj novejša piše, da bo znanost, se celo zapad še živo prepira. In v tej debati ni ne enega ruskega človeka, najmanj slavista. V Rusiji je ta stvar prepuščena žurnalistom. In kaj more priti iz rok teh »černomaznih« (* rus. černo-mázyj ali čumázyj »umazanec« v pomenu »brezznačajen«, »podkupljiv«), veš Ti tako dobro ko jaz, saj si napisal na njih adresu v zadnjem pismu par besed, pri katerih mi je srce poskočilo v prsih. Rekel sem Ti, da se Peterburg ni zmenil za slavistični shod. Pač, v StPtbških Vjed. (* Sankt-Peterburgskija Vedomosti, dnevnik reakcionarne smeri) je napisal nekdanji slavist (!) Stolypin, da je Jagić nasvetoval izdati enciklopedijo v nemškem jeziku, češ da ruski ni še sposoben. Zraven je pristavil z žurnalistovske Thurmspitz-višine: »prej je treba jezik sam znati, potem šele dolžiti Puškina. Kot student sem poslušal Jagića na univerzi¹⁹, ki je obvladoval ruski jezik z gracijo mladega bergamota«²⁰. Mož seveda čisto po žurnalistovsko ni bil zraven, zato je lagal, pozneje pa z mirno vestjo preklicoval.

Jako me veselijo vesti o našem vzajemnem južnoslovanskem gibanju. Naj bi nam načenjajoče se stoletje skoro prineslo tesnejše duševne vezi in samo en boj — konkurenco v prosvetljevanju naroda doma vsak pri sebi. Treba nam je velikih daljnih idej in — drobnega dela. In izginila bo malenkost in indolenca. Veselo, vztrajno in trpežno delo nas bo rešilo. — Kaj tako delo premore, sem videl zadnji čas v F'inlandiji, o kateri sem še sedaj v navdušenju. Pri shodu sem se bil namreč seznanil s profesorjem Mikkolo iz Helsingforsa²¹. Potem sem bil pri njem cel teden v stolici in na deželi²². Rusija tam (* na Finskem)

¹⁸ Od 1908 — 16 in potem še kot izjemna, zapoznela publikacija 1929 je izšlo le deset knjig uvodnega in jezikovnega dela, od literarno-historičnega nič. Izšlo je: (1) I. I. Jagić, Zgodovina slovanske filologije 1910; (2) II. L. Niederle, Pregled sodobnega slovanstva 1909; (3) III. I. Jagić — V. Gardthausen, Slovanska grafika (o runah, grškem in glagolskem pismu) 1911; (4) IV₁ B. Lavrov — E. Kažniacki, Cirilska paleografija 1915; (5) IV₂ Album cirilskih faksimilov 1916; (6) IV₃ M. Speranskij, Slovanski tajnopis z albumom in folio 1929; (7) V₂ O. Broch, Fiziologija slovanskih glasov 1910; (8) X. S. Kul'bakin, Slovnica cerkvenoslovanskega jezika 1915; (9) XI₁ A. Šahmatov, Najstarejša doba ruskega jezika 1915; (10) XII E. Budde, Zgodovina sodobnega ruskega književnega jezika 1908.

¹⁹ Jagić je bil profesor petrograjske univerze od 1880 — 6.

²⁰ Bergamoti ali Bergamaski, prebivalci severnoitalijanske province Bergamo, so po vsej Italiji znani po svojem posebnem narečju.

²¹ I. Mikkola, profesor slovanske filologije na univerzi v Helsinkih, rojen 1866. V zborniku, izdanem ob njegovi petinšestdesetletnici, je objavil prof. dr. Fr. Ramovš razpravo o mestu slovenščine v krogu slovanskih jezikov (Helsinki 1932, str. 218—238).

²² Iz Helsingforsa je Prijatelj poslal 18. maja 1903 tudi razglednico s sliko finskega Narodnega gledališča in pripisom:

brezobzirno tlači pod-se nekaj, kar nikakor ne gre pod njene pesti. Velike so res dovolj te pesti, a niso dovolj olikane, izurjene, kultivirane, da bi mogle sprejeti vase to fino, do najmanjšega obdelano in izlikano, s skrbjo in ljubeznijo prepojeno izdelje zapadne protestantske kulture. V Finlandiji (* rusko) zna skoro vsaki človek čitati in pisati, ker po stari protestantsko-cerkveni zapovedi se more samo gramoten (* rus. grámotnyj »vešč branja in pisanja«) ženiti. V Rusiji je v samem Peterburgu 40% analfabetov. To ljudstvo se je vzbudilo pozneje ko mi, ker je dolgo živelo v tudi avtohtoni prijateljski švedski kulturi, a ko bi danes naša literatura tako cvela, bi lahko vriskali preko Evrope. Njih arhitektura je samostojna, mlada in pogumna. Njih slikarstvo je sezorilo človeka (Galléna), ki predstavlja doslej edini duh finskega zaliva²³. Peterburg stoji dvesto let, pa mu še ni rodil odgovarjajoče ruske polovice. Kar mi je posebno dopalo: To ljudstvo ljubi svoje dijaštvo, kakor ljubijo samo očetje in matere. Ima ga za cvet svoj, svojo nado in oporo v bodočnosti, štiti in varuje ga ko cvetno krono svojo. Bil sem navzoč pri prazniku vzprejemanja novih studentov na univerzo. Pred poslopjem se je zbrala tisočglava množica, nestrpno čakaje, da se odpro vrata vseučilišča. In ko so se na stopnicah pokazali prvi mladi, rdeči obrazki/studentkov, obsula je presrečneže s cvetjem, pokrila jim prsi s samimi rožami, vriskala in jokala...

Imel je slavnost Peterburg²⁴. Kakšna je bila, si bržkone bral. A bral nisi tega, kar je pri tej slavnosti doživel Tvoj Prijatelj, katerega pri spominu na to slavnost še vedno pretresa zona. Mesto je grmelo kanonov — teh jim ne manjka, Rusom! — jaz pa sem šel na izprehod na »ОСТРОВА« (* rus. ostrová »otoki« in Nevinem ustju). Hodil sem po Elaginu, Krestovskem. Pod noč sem se vračal s tramvajem domov. Pri parku ob »Narodnem domu« sem izstopil, videč tam več tisočev ljudstva na »narodnem guljanju« (* veselica). Pomešal sem se med množico. Bil nisem še pet korakov od lese parka, ko je zaplala množica na vse štiri strani. Nikoli še nisem videl tako bežati ljudi. Umaknil sem se tudi jaz do ograje gazona (* po francoskem gazon »trata«) na Kronwerk-skem prospektu (* prospekt je v Petrogradu naziv za ravne in široke ulice-cestne) in gledal tam, kaj bo. Narod je drvil, kakor brez uma, v svojem življenju še nisem videl toliko ljudi (* prečrtano »obrazov«) z groznim smrtnim strahom na obrazu. Spraševal sem ljudi: kaj, kako? Nihče ne odgovarja, vse beži, beži... Valé se po tleh stari ljudje in

(4) »Iz Finlandije, kjer sem gost prof. Mikkole, mnogo pozdravov. Ravno mi čita profesor, da je umrl švedski pesnik grof Snoilsky star 62 let na ponesrečeni operaciji. Švedski in finski demokratje žalujejo. Povej to dr. Levcu. Pozdravi vse!« O Snoilskem gl. Ljubljanski Zvon 1898, str. 627 i. sl. ter 1899, str. 28 in 32.

²³ A. V. Gallen-Kallela, rojen 1865, v Parizu naseljen 1884, je slikal pokrajine svoje domovine, zlasti zasnežene; med drugim je od njega tudi znan portret Gorkega.

²⁴ Dvestoletnica ustanovitve 16. maja 1703 starega stila; »Niva« iz l. 1903 je posvetila temu 19. števil. z dne 10. maja st. st.; pri Slovencih je poročal o tem med dr. Peter Miklavc v Slovanu I 300.

otroci, ljudstvo pa preko njih. Krik, žvižg, straža na konjih, strah in smrt (* pisava tega odstavka pisma priča o živčni razburjenosti ob spominu na preživljeno). Pri ograji ob cesti stojim. Starka se privleče komaj, šepaje do ograje, poklekne predme in me prosi, naj jo dvignem čez ograjo. Jaz ji pomagam in jo izprašujem: kaj? kako? »Bunt, bunt!« (»punt«), drugega ne more spraviti iz ust. Čakam še minuto in iz gneče se oddeli gruča ljudi in drvi na prospekt. Proti meni teko. Od spredaj sta vidna dva univerzitetna dijaka. Druhal dere za njima. Pet korakov od mene ju doide in na to ju bije, tolče, suje, buta, da se opotekaje sesedeta na tlak. Kakor mrtva ležita na granitnih kamenih. Tolpa je odstopila par korakov, kakor da bi se oddihavala. A še vedno se spusti zdaj eden zdaj drugi nad ubogi žrtvi, škrtta z zobmi, proklinja in ju neusmiljeno bije po glavi. Jaz nisem mogel tako gledati. Bil sem toliko hladnokrven, da sem pristopil bliže, morebiti samo zato, da bi pogledal, ali sta uboga človeka mrtva, ker se nista ganila. Z menoj vred je bil pristopil eden iz bestij in začel vnovič vihteti pest in tepsti (prečrtano »biti«), kakor da bi hotel meni pokazati, kako smé maltretirati preprosti delavec studenta. »Za božjo voljo, nikarte. Kaj Vam je storil?« sem ga vprašal nehote. »Kaj storil? Mojo sestro... lani... policija...« drugega ni mogel spraviti iz sebe. (* Prečrtano »In ravno tako nevede«). Tu je začul mladi človek na tleh, da nekdo govori nad njim, in je omahovaje vstal. Bil je jako mlad, brez brk, nežnega obraza, rožnato rudeč. A ko je vstal, se je črn (* rus. čern »nižje ljudstvo, druhal«) v novo zagnala vanj. Razprostrl je roke proti njim, pogledal v strahu mene in kakor v zaščito rekel: Вѣдь, мы за васъ! (* v pomenu »Mi se vendar za vas borimo!«). Na to pa so se mu vsule pesti naravnost v obraz. In pomandrle so ga zveri. Meni pa je ušlo ravno tako nevede kakor prej iz ust: »Strašno!« »Kaj strašno!!!« In na to so se vrgli name. In slaba bi bila predla meni Slovenčku, ki je z mladosti oboževal Ruse, da nisem slučajno zagledal v množici policaja, h kateremu sem se pod dežjem udarcev zatekel, zahtevajoč od njega, da me varuje. Obdalo me je par skrivnih policistov, a vkljub njihovemu obroču ob meni je našla (* dvakrat napisano) še nekatera pest peterburškega capina mojo glavo. Peljali so mu v »učastok« (* policijska stražnica za gotov okraj mesta) in tam sem videl grozne stvari. Jako značilno za rusko policijo: tu so bili aretirani vsi pobiti in napol živi napol zblazneli dijaki, vsi razmesarjeni; od druhal pa ni policija aretirala ni — enega. Mene so seveda takoj izpustili in bili celo zelo uljudni, ko sem se legitimiral. Dali so mi celo spremstvo. A dijake so zaprli. Drugi dan sem zvedel, da so pomandrli več ljudi. Zvedel sem tudi vzrok »bunta«. Po prvi verziji sta se dva človeka sporekla in sprla, začel ju je miriti dijak. Brž ko je množica zagledala dijaka v ruvanju, je vzbuknila: »bunt!« in planila v beg. Po drugi verziji se je pokazal velik pes, nekdo je zaklical: »tiger je ušel iz zoologiškega vrta!« in začel bežati, drugi je že vpil: »dijaki buntujejo!« In potem ni bil noben dijak, ki je imel na sebi uniformo, svest si življenja. Uniforma sama ga je izdala množici na svobodno lynchanje. Saj je ruski dijak — edini napredni element v Rusiji — povsem »vogelfrei« in vzbesnelo

ljudstvo je samo orodje v rokah policije, ki ima za svoje največje sovražnike — dijake. Rekruta uče pri vojaki: Kdo je naš zunanji sovražnik? Odg. Turki, Kitajci itd. Notranji? — Nevem! — Butec, dijaki! — Tak točno! (* »povsem tako!«).

Mene še danes pomalem pika od bolečin v glavi. A to me ne boli tako, kakor ona strašna disonansa v duši, kadar se spomnim mladega, nežnoličnega dijaka v kratki tužurki (* studentovska bluza za vsak dan), ki je rekel bogve zakaj *Въдь мы за васъ!* in padel z obrazom na granitna tla in potem onega večera 18. majnika pred helsingforško univerzo, ko je šel mimo mene ravno tak mlad, nežnoličen dijak, od vrata do pasa popet od rdečih rož in za njim (* prečrtano »je šla«) mlada studentka, z rožnimi šopki dol do kolen. Okrog njiju pa je vriskala srečna, navdušena množica in morebiti hvalila v duši svojega Boga, da ima še v kaj upati...

O vsem tem ni stalo v časopisih niti besedice²⁵. Ah ti ubogi časopisi. Že sama po sebi ne sega pamet teh, ki delajo dnevno mnenje, daleč. A ruski časopisi so naravnost Sahara, nikjer odkrite, tople besede, nikjer članka, na katerem bi se kakor na oazi spočilo oko in poživilo srce. Nov. Vremja že štirinajst dni prinaša članke, kako bi se decentraliziralo peterburško univerzo in spravilo dijake iz mesta. Predlaga se en del naravoslovske fakultete prenesti na Ural, en del naravno Volchov (* med Iljmskim in Ladoškim jezerom), juristično pa v Rigo!! (* sedaj stolica Letonije). Sedaj so vstvarili posebna šestrazredna učilišča, v katerih se bodo delali uradniki brez univerze. Ti ljudje celo računajo z eventualnostjo, da bi se moglo univerze čisto zapreti. Za uradniško zalego bo poskrbljeno, vse drugo pa je deseta briga. Nov. Vreme tudi piše, naj bi se omejilo število studentov, ker preti baje Rusiji učeni proletarijat! Pri tem pa je statistika dokazala, da bi ne zadostoval, če bi se hotelo preskrbeti kakor treba eno samo gubernijo (odeško) s šolami, cel budget te gubernije!!

Jaz si pogosto mislim: kako težko je biti ruski pisatelj! Zato se čudim, da morejo še sveži, odkriti, ne prihlinjeni talentje uspevati v tej mandarinski državi. Občudujem smelega Gorjkega (* rj za mehko *ръ*) ki mi je bil doslej pregrob. Sedaj ga razumem in razumem tudi navdušenje zanj v Rusiji. Zapad ga rabi kakor papriko in druga dražila. Ruska mladina bi se smela za njegovo poslednjo dramo (* Na dně, izdano 1902) navduševati že zato, ker se v nji (*na začetku drugega dejanja) poje pesem, ki pripoveduje o nečem podobnem svobodi, in o tem, da je treba vpoštevati človeka kot človeka, ne pa kot stvar²⁶.

²⁵ V Slovenskem Narodu z dne 27. maja 1903 je zabeležena kratka vest o neki vznemirjenosti med petrograjskimi židi, ker se bojijo ob dvestoletnici velikih antisemitskih izgredov. Med prebivalstvo so baje delili celo take listke.

²⁶ Pesem se glasi: *Sólnce vshódit i zahódit... A v tjur'mé mojéj temno... Dni i nóči časovýje — e-eh! Steregút mojó oknó... Kak hotíte steregíte... Ja i tak ne ubegú... Mně i hóčetsá na vólju... eh! Čép' porvát' ja ne mogú.* Slovenski: Sonce vzhaja in zahaja... a v moji ječi je temno... Dni in noči stražniki — e-eh! stražijo moje okno... Kakor vas je volja, stražite... saj

Hvala Ti za vesti o naših domačih razmerah. Cankar postaja vedno bolj malenkostno liričen, strašno se je zožil in zapredel (*prečrtano »zabrel«) v svet svojih čutov. In ti so pogosto taki, da družega ne samo ne zanimajo, ampak naravnost odbijajo. Rokopis moje literar. zgodovine je pri Āsbóthu²⁷, kateremu se po pismih soditi (*popravljen iz »sodeč«) jako dopade. Zanj je v tem obsegu neporaben. Naprosil me je, naj mu priredim izleček (* za »izvleček«), ki sem mu ga obljubil. Kdaj ga bom pisal, ne vem²⁸. O tem rokopisu pravi, da bom zanj lahko našel založnika, a jaz se zdaj, ko z Göšnom (* znana »Sammlung Göschen«) ni nič, ne vem na svetu nikamor obrniti. Kaj praviš, morebiti bi prof. Murko vedel kaj nasvetovati? Ali mu hočem pisati? Ali celo prositi Āsbótha, da pošlje Murku rokopis v pregled?²⁹

Moje študije so seveda še precej splošne. Prečitati moram celo vrsto avtorjev in skrbno: Puškina, Lerm. (*Lermontova), Gogolja, Turgenjeva, Grigoroviča, Dostojevskega, Gončarova, Tolstega, pesnike l'art pour l'artiste, sedemdesetletne narodnike, osmidesetletne (*rus. vos'midesjatilětnyj) noveliste (*prečrtano »diletante«) in devetdesetletne marksiste in dekadente, da imam natančen pregled in vpogled v drugo polovico XIX stol. Zraven še kritiko Bělinskega, Dobroljubova, Černiševskega, Ap. Grigorjeva, Mihajlovskega etc. To vse potrebuje mnogo časa. Zanima me seveda zlasti sedanost. Takoj pri nastopu svojega literarnega zgodovinarjenja nečem biti že iz dobe. Zato študiram žurnale od 80-tih let dalje, kar je jako zamudno, a koristno. Iz zgodovine ruske misli me zanjma slavjanofilstvo, prva celotno-konsekventna filozofska doktrina v Rusiji, ki je preživela razne faze in tako tudi občinstvo ž njo. 60letni pozitivizem in 90letni socializem sta veliko manj originalna.

Še enkrat hvala za pismo, pozdrav iz dna srca obema, veliko uspeha, veselja in bodrosti pri delu in zdravja na duši in telesu.

Vajin Pr.

Pozdravljam Minči!³⁰ in še posebno našo slovensko učeno kolonijo, gg. dr. Vidica, Levca, Furlanija etc.

itak ne pobegnem ... Rad bi sicer na svobodo ... eh! Verige mi ni moči pretrgati. Pesem je postala res slavna, narodna, pa so jo prepevali tudi dijaki.

²⁷ Prvi madžarski slavist, profesor slovanske filologije na univerzi v Budimpešti, 1852 — 1920; po posredovanju Jagičevem se je obrnil na Prijatelja, da napiše pregled zgodovine slovenske literature za madžarsko enciklopedijo.

²⁸ Nemški je izšel v Österreichische Rundschau 1905, str. 462, madžarski 1911.

²⁹ Prevel ga je znani ruski slavist G. Iljinskij (gl. doli) na ruski jezik in objavil v petrograjskih Slavjanskih Izvēstjih 1904, str. 33 i. sl., a ruski prevod je služil za podlago srbskemu, toda nepopolnemu v Prosvetnem glasniku 1906, ki ga bibliografija Prijateljjevih spisov ne omenja, in v Letopisu Matice srpske 1907, knj. 243 — 6; popoln srbski prevod po nemškem originalu pa je izšel šele l. 1920 v Beogradu v posebni knjižici.

³⁰ Menda Simončič, učiteljica, svakinja sekcijanskega šefa Matauška v bostonskem oddelku skupnega avstroogrškega finančnega ministrstva, v čigar

(* Ob straneh:) Rajko, ali si Ti zapisal tako resno, da prideš drugo leto v Peterburg, kakor bi si jaz tega želel?³¹ Secundo alite!³²

Bil je tu Vergun³³ in je predaval o galiških Rusih. Mene ni bilo v Ptburgu. Korabljev³⁴ mi je rekel, da je bil prišel prosit subsidij, ker mu gre baje trdo!³⁵

Tako krasno zasnovani in započeti študij — 5. jul. je z razglednico s sliko univerze in akademije znanosti javil (5), da se je celo preselil na novo stanovanje Vasiljevskij ostrov, 2 linija, dom 11, kvart. 25 — pa je moral Prijatelj popolnoma nepričakovano prekiniti, ker mu je ministrstvo za uk in bogočastje na vprav, tudi iz praktičnih razlogov nesmiseln način (Rusija s svojimi kulturnimi središči ni bila blizu in že pot nazaj in zopet tja s knjigami v prtljagi ni bil majhen, a čisto nepotreben trošek) odreklo neposredno nadaljevanje štipendije, o čemer na kratko sporoča v pismu z dne 10. julija 1903. (Se nadaljuje.)

hiši je bil Pekmezj kakor doma in s katerim se je bil tudi Prijatelj dobro seznanil; z gospodično smo bili dobri prijatelji.

³¹ Moja želja je bila preiti na službo v Rusijo, kar je podprla tudi neka izjava A. A. Šahmatova v pismu name: Ne prihodilo li Vam v golovu iskat' služby u nas v Rossiji? Mnogo Vy mogli by poslužit' zděs' slavjanskoj naukě.

³² Pač pomotoma za secunda alite! v jeziku avgurov »z ugodnim predznamenjem« po ptičjem polefu i. dr., prim. Horac, Epod. XVI 23 — 4 Secunda ratem occupare quid moramur alite? Pri ugodnem predznamenju (vetru) kaj oklevamo vkreati se?

³³ Dimitrij Nik. Vergun, Rus iz Galicije, znan slovanski politik-publicist, pesnik in slavist, ki se je bil vpisal dve leti pred menoj pri Jagiću, rojen 1871, sedaj profesor ruske univerze v Pragi.

³⁴ Tedaj mlad petrograjski slavist, gl. gori.

³⁵ Vergun je od 1900 — 5 izdajal na Dunaju štirinajstdnevnik »Slavjanskijski věk«; v Rusiji je podpiralo slovanska stremljenja posebno t. zv. »Slavjanskoje blagotvoriteljnoje občestvo«.

SVETI ZAKON

IVAN POTRČ

Materi — kmetici!

Pred Pihlarjevim klancem je zlezal Štefan z voza, ga zavrli in prijel kobilo za uzde. Voz se je zganil, zavrto kolo je zadržalo po navoženem kamenju.

»Da bi vsaj kam videl! Blato... jarki, polni vode!« je momljaje nergal. Po zmočeni ilovnati stezi mu je skliznilo. Obesil se je na uzde — kobila je dvignila glavo — in se naslonil na žival.

»O-o-ha, Liška!«

Ker se ni ustavila in se je voz pognal čez prekop, jo je dregnil in zaklel skozi stisnjene zobe.

»Ne goni živali!« se je oglasila na vozu Liza.

Fant je samo nekaj zagodel — z materjo se ni nikoli na glas pre-